

Nr 141

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nomadskolväsendets organisation jämte i ämnet väckt motion.

(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t (bilaga 10, punkt 116) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1962/63 beräkna till Nomadskolor: Avlöningar ett förslagsanslag av 1 500 000 kr., till Nomadskolor: Omkostnader ett förslagsanslag av 686 000 kr. och till Nomadskolor: Försättningskolundervisning för nomadbarn ett förslagsanslag av 81 000 kr.

Sedermere har Kungl. Maj:t i propositionen nr 51, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 23 februari 1962, föreslagit riksdagen att

a) godkänna av departementschefen förordade grunder för nomadskolväsendets organisation;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen angivna riktlinjer fatta de beslut och vidtaga de åtgärder, som fordras för genomförandet av den förordade omorganisationen av nomadskolväsendet;

c) godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för nomadskolorna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1962/63;

d) till Nomadskolor: Avlöningar för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 490 000 kr.;

e) till Nomadskolor: Omkostnader för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 696 000 kr.;

f) till Nomadskolor: Försättningskolundervisning för nomadbarn för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 81 000 kr.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herr *Larsson* i Hedenäset väckt motion (II: 695), vari hemställts att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 51 måtte, med bifall i övrigt till propositionen, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att genomföra en sådan omorganisation av nomadskolväsendet, att de särskilda nomadskolorna

underställes vederbörande kommuns skolstyrelse och i regionalt hänseende respektive läns skolnämnd samt att samerna därvid medges rätt att bli företrädare i vederbörande skolstyrelse, allt enligt nomadskolutredningens förslag, dels ock beakta vad i motionen anförts beträffande särskild högstadieundervisning.

Beträffande motiveringen för det motionsvis gjorda yrkandet får utskottet hänvisa till motionen.

På grundval av nomadskolutredningens betänkande »Samernas skolgång» (SOU 1960: 41) framlägges i propositionen förslag rörande nomadundervisningens organisation vid en allmän övergång till 9-årig grundskola. Av pedagogiska och psykologiska skäl samt av hänsyn till sameminoritets kulturella önskemål föreslås, att möjligheter till särskild undervisning alltjämt skall föreligga för samernas del. Den särskilda skolplikten för fjällsamerna bör emellertid upphöra fr. o. m. nästa budgetår och ersättas med de allmänna skolpliktsbestämmelserna. Den årliga lästiden i nomadskolorna bör i samband därmed förlängas från $34\frac{4}{7}$ veckor till 39 veckor.

Alla samer föreslås få rätt att välja mellan reguljär undervisning i kommunala skolor och den särskilda nomadundervisningen. Intresset bland samerna för den särskilda undervisningen bedömes förbli i stort sett oförändrat. De nuvarande nomadskolorna bör därför bibehållas och i samband med den 9-åriga skolans införande successivt organiseras för undervisning på låg- och mellanstadiet. Till samernas önskemål anpassad högstadieundervisning föreslås i propositionen bli anordnad på lämplig plats i Norrland. Det föreslagna högstadiet, på vilket skulle anordnas viss undervisning i lapska ämnen samt yrkesförberedande utbildning i renkötsel, torde kunna upprättas tidigast fr. o. m. läsåret 1964/65.

Nomadundervisningen bör även i fortsättningen vara en statlig angelägenhet, och den administrativa ledningen av detta skolväsende bör i huvudsak utövas i oförändrade former.

Reformen beräknas för nästa budgetår i huvudsak inte medföra andra kostnadsökningar än sådana som sammanhänger med den förlängda lästiden. Därjämte beräknas ett belopp av 40 000 kr. för en lärarutbildningskurs i lapska språket.

I det följande kommer en översiktlig redogörelse att lämnas för propositionens allmänna uppläggning, varvid utskottet var för sig redovisar nomadskolutredningens förslag ävensom departementschefens synpunkter och förslag i ämnet.

I den mån redogörelse för innehållet i propositionen icke lämnas torde utskottet få hänvisa till propositionen.

Motiv för särskild undervisning av samernas barn

Under denna rubrik (s. 14—21) ges en redogörelse för de synpunkter och förslag, som nomadskolutredningen framfört till stöd för att samernas barn även i

fortsättningen bör ha tillgång till särskilda skolor. Vidare lämnas i detta sammanhang en redogörelse för remissvaren i vad de avser de principiella riktlinjerna för nomadundervisningen. Utredningens slutsatser och principförslag sammanfattas på följande sätt.

Av granskningen av motiven för en särskild undervisning av samernas barn anser utredningen framgå, att nomadskolans ursprungliga motivering, sammanhängande med en äldre tids typiska nomadliv, knappast längre har någon giltighet. Däremot kan nya motiv härledas å ena sidan ur vår tids allmänt erkända psykologiska och pedagogiska principer, å andra sidan ur den kulturella och nationella situation, i vilken samerna numera lever. Dessa skäl är enligt utredningens mening fullt tillräckliga för att föranleda, att särskilda skolor även framdeles finnes upprättade för samernas barn. Dessa bör stå öppna för alla samiska grupper, även om det hävdvunna namnet nomadskola bibehålles.

Samerna bör vidare tillerkännas rätt att välja mellan att låta sina barn gå i nomadskolor och att låta dem gå i det reguljära skolväsendets skolor. En sådan valfrihet kan motiveras dels med att förhållandena numera inte på något sätt hindrar samebarn från att fullgöra sin skolplikt tillsammans med andra barn, dels med att samer som inte önskar få sina barn fostrade i speciell samisk anda bör få säga nej till den skola, som vill utöva en påverkan i sådan riktning. Det kan även finnas sådana, som visserligen vill, att deras barn skall bibringas förståelse för och kunskap om det lapska, men som menar att detta kan ske på annat sätt än genom nomadskolan, och sådana, som helst skulle ha barnen i nomadskolan men som föredrar samundervisning på grund av stort avstånd till nomadskolan eller liknande skäl; även dessa bör ha frihet att välja. Vid obligatorisk nomadundervisning i särskilda skolor eller klasser får man alltid räkna med att detta system på sina håll bland samerna betraktas som en orättvisa. Det saknas inte exempel på att man i nomadskolorna sett en form av segregation, som majoritetsbefolkningen påtvingat den lapska folkgruppen. Det enda sättet att definitivt undanröja dylika, låt vara fullständigt grundlösa, föreställningar är en fullt genomförd frivilligprincip.

En konsekvens av valfriheten blir, att folkskolestadgans bestämmelser om allmän skolplikt skall gälla även för fjällsamernas barn och att den nuvarande särskilda skolplikten således kan upphävas. Inskrivningen av nomadbarn kan därmed ske på samma sätt som för övriga barn, varvid målsman, som önskar få sitt barn placerat i nomadskola, har att anmäla detta.

Några särskilda villkor för att få tillträde till nomadskola bör inte uppställas på annat sätt än att var och en, som påstår sig vara same skall kunna utnyttja den här avsedda rättigheten.

Utredningen finner det för sin del sannolikt, att valfriheten på de allra flesta håll inte kommer att rubba den tradition för barnens undervisning inom denna folkgrupp, som skapats av nomadskolan och dess föregångare. Undantag kan man vänta sig i en del fall, där man genom att låta barnen gå i reguljär skola kan ha dem boende hemma, och möjligen längst i norr, där ett visst principiellt motstånd mot den särskilda skolplikten försports.

Tillskott av elever från andra grupper än fjällsamer kan därjämte väntas även i fortsättningen.

Förutom den rådande traditionen för skolgång inom en familj eller en bygd torde vid frihet för målsman och elev att välja mellan nomadundervisning och reguljär undervisning, även åtskilliga andra faktorer komma att inverka på deras beslut. Att generellt förutsäga och mot varandra väga verkningarna av dessa är ej möjligt. Däremot ger själva befolkningsutvecklingen grund för ett bestämt antagande, nämligen att den nuvarande nomadskolans elevårgångar kommer att minska i fortsättningen. Med bortseende från nomadskolornas just nu och under de närmaste åren stora kullar, beräknar utredningen storleken av de elevgrupper, som under perioden 1965—1975 kan väntas bli anmälda till nomadundervisning i någon form, till ett antal, sjunkande från omkring 45 till omkring 35.

Rörande remissyttrandena kan framhållas, att de hörda myndigheterna och organisationerna genomgående tillstyrkt utredningens under detta avsnitt framförda förslag. Detta gäller bl. a. skolöverstyrelsen och Svenska samernas riksförbund. Fyra av de hörda kommunerna, Offerdal, Tärna, Kiruna och Kareuando, har däremot ansett, att de särskilda nomadskolorna bör avskaffas.

Undervisningens organisation m. m.

Utredningens förslag jämte därtill anslutande remissyttrandena i vad avser den framtida utformningen av nomadundervisningen har i propositionen redovisats på sidorna 21—33 under två olika rubriker nämligen dels Undervisningens organisation m. m., dels Undervisningens innehåll och utformning. Huvuddragen av dessa avsnitt torde kunna sammanfattas på följande sätt.

Utredningen föreslår sådana förändringar av nomadskolornas organisation, som betingas av att den 9-åriga grundskolan genomföres även för samernas del. Låg- och mellanstadiet, som endast till mindre del påverkas av denna utveckling, föreslås bli förlagt till de nuvarande nomadskolanläggningarna. Årskurs 7 kommer därvid att successivt avskaffas vid nomadskolorna och organiseras på annat sätt.

Den nuvarande, som fjällkurs organiserade fortsättningsskolan bör upphöra i samband med skolpliktstidens förlängning på samma sätt som inom skolväsendet i övrigt.

Utredningen framhåller, att det på grund av valfrihetsprincipen och det sjunkande barnantalet är tänkbart att inte alla de nu i bruk varande nomadskolanläggningarna i framtiden kommer att behövas. Utredningen finner det dock inte motiverat att för närvarande föreslå någon nomadskolas indragning.

I *högstadietfrågan* framhåller utredningen, att varje nomadskola inte kan föras med eget högstadium. Utredningen anser det även otänkbart att anordna undervisning i lapska ämnen vid alla de kommunala högstadier, till vilka sameungdomen närmast skulle hänvisas.

Utredningen har i stället övervägt två alternativ med centralisering av högstadieundervisningen till en eller två skolor. Det av utredningen förordade alternativet (*alternativ II*) innebär, att särskild undervisning i lapska tillvalsämnen samt förberedande yrkesutbildning i renskötsel skall komma till stånd vid två av det reguljära skolväsendets högstadieskolor, den ena i Kiruna C och den andra i Jokkmokk. Alla samer skall få rätt att på högstadiet fullgöra sin skolplikt vid dessa samegruppshögstadiet i stället för vid den centralskola i hemtrakten som de normalt skulle tillhöra.

Det totala antalet elever, som varje år kan komma att anmäla sig till gruppundervisningen i de lapska ämnena beräknar utredningen i bästa fall komma att hålla sig mellan 30 och 40.

Den av utredningen diskuterade men avvisade alternativa lösningen av högstadiefrågan (*alternativ I*) innebär, att elever från hela sameområdet i Sverige skulle samlas i särskilda klasser vid en enda, rent samisk högstadieskola i exempelvis Gällivare. I denna skola skulle med vissa avvikelser från den vanliga timplanen lapska ämnen vara obligatoriska, eventuellt dessutom förekomma som tillvalsämnen. Då även vid detta alternativ elevunderlaget skulle bli för knappt, måste ett sådant högstadium samverka med en reguljär centralskola på orten.

I sin diskussion rörande högstadiets organisation uttalar utredningen bl. a. följande.

Alternativ I är likvärdigt med alternativ II i fråga om den allmänna undervisningens standard. Alternativ I skapar dock avsevärt bättre förutsättningar för konsolideringen och studiet av samernas kultur samt för bevarandet av deras språk.

Utredningen är dock inte beredd att förorda detta alternativ, då den inte har blivit övertygad om att elevantalet blir tillräckligt, oaktat nomadskolfullmäktige och andra samer i många fall gjort gällande, att nomadskolan bör få ett eget högstadium, och sagt sig acceptera den tanken, att detta måste centraliseras till en ort, t. ex. Gällivare. Även företrädare för samiska bygder på långt avstånd därifrån har delat denna mening. Uttalanden av denna innebörd tolkar utredningen dock till icke ringa del som uttryck för en allmänt positiv hållning till samekulturen och en önskan om dess bevarande. De kan däremot inte anses innebära någon garanti för att barnen faktiskt kommer att placeras i den lapska centralskolan.

Skapas en särskild centralskola och visar sig sedan samernas intresse för denna, och därmed även elevtillströmningen, ej hålla måttet, blir det enligt utredningens uppfattning orationellt eller omöjligt att utnyttja skolanläggningen för avsett ändamål. Riskerna för en felinvestering synes utredningen vara allvarigare vid alternativ I än vid alternativ II. I en situation som innehåller så många osäkra faktorer bedömer utredningen det som mest praktiskt att pröva sig fram och i första hand göra ett försök med alternativ II. Skulle de därvid kunna erfarenheterna ge vid handen, att reella förutsättningar för en lösning

enligt alternativ I föreligger, står vägen till ett förverkligande av detta alternativ alltså öppet.

Utredningen föreslår, att den årliga lästiden bringas i överensstämmelse med vad som gäller för skolväsendet i övrigt och således förlänges från $34\frac{4}{7}$ veckor till 39 veckor.

För högstadiets del diskuterar utredningen slöjdtutbildning på bred basis, varvid timtalen för slöjd, teckning och tillvalsämnen skulle sammanföras till en ämnesgrupp med inriktning på *slöjd och estetisk fostran*. Eventuellt skulle detta samlade ämne kunna utgöra särskild gren av årskurs 9 med förläggning till ett av de båda högstadierna.

Förberedande yrkesutbildning i renskötsel bör anordnas som en särskild gren av 9 y. Utbildningen bör bli av relativt bred utformning, så att vid sidan om bevakning, märkning och skiljningar även slakt-, distributions-, försäljnings- och förädlingsmomenten uppmärksammas.

Även näringsmässiga och kulturella förhållanden bör behandlas i detta sammanhang.

De äldre beteckningarna lärare vid visteskola och lärare vid byskola föreslås av utredningen bli utbytta mot de inom det allmänna skolväsendet begagnade, för närvarande *småskollärare* och *folkskollärare*. Den gamla benämningen *nomadlärare* synes dock lämpligen kunna bibehållas.

Den behörighet i lapska, som hittills meddelats av skolöverstyrelsen, har i regel varit beroende av dispens från kravet på kunskaper i lapsk ortografi och grammatik, vilket är en följd av att lärarutbildningsmöjligheter saknas. Utredningen betonar vikten av att undervisningen i lapska handhaves av kompetenta lärare och föreslår, att en *lärarkurs i lapska* kommer till stånd och att ett belopp av 40 000 kr. anslås för ändamålet.

Av redovisningen av remissmyndigheternas inställning till de här behandlade frågorna framgår bl. a. att skolöverstyrelsen och Svenska samernas riksförbund haft en annan uppfattning än utredningen om högstadiets organisation och därför förordat alternativ I med ett centraliserat samiskt högstadium i Gällivare. I detta sammanhang torde i övrigt få hänvisas till den sammanfattning av remissvaren som i propositionen redovisats på s. 26—28 samt s. 32 och 33.

Ledning och administration

Under detta avsnitt (s. 34—36) redovisas först vissa synpunkter som 1951 års skolstyrelseutredning anlagt på frågan om nomadskolans lokala och regionala ledning.

Av propositionen framgår i fortsättningen (s. 36—40), att nomadskolutredningen föreslagit att nomadskolorna underställs skolstyrelserna i de kommuner, där skolorna är belägna. Kommunerna skulle härigenom få samma ställning i förhållande till nomadskolorna som till skolor, för vilka de för närvarande är huvudmän. Samtliga kostnader för nomadundervisningen föreslås dock liksom hittills bestridas av statsmedel. Förvaltningen av dessa medel bör handhas av respektive kommun. Till kommunernas uppgifter skall även höra att förvalta nomadskolans byggnader, dock utan att byggnaderna i fråga överföres i kommunernas ägo.

Enligt förslaget bör vidare nomadundervisningen i de berörda skolstyrelserna företrädas av en fackrepresentant med samma ställning som de lärarrepresentanter, vilka enligt 16 § allmänna skolstadgan skall utses av lärarna. Fackrepresentanten skall äga rätt att delta i överläggningarna men ej i besluten inom skolstyrelsen eller avdelning av densamma.

Fackrepresentanten för nomadundervisningen skall ej endast företräda lärarna utan även målsmannaintresset bland samerna. Denne bör därför utses inte av lärarkåren utan av samerna som grupp. Utredningen föreslår, att valet sker genom Svenska samernas riksförbund.

Vid övergång till den här angivna ordningen är det enligt utredningens mening inte längre behövligt eller lämpligt att utse nomadskolfullmäktige.

Under erinran om bestämmelserna i skolstyrelselagen föreslår utredningen, att ett sådant yrkesråd som avses i 17 § skolstyrelselagen utses för den förberedande yrkesutbildningen i renskötsel vid samegruppshögstadierna. Svenska samernas riksförbund bör föreslå lämpliga ledamöter.

I sin *motivering* för förslaget om nomadskolans lokala ledning konstaterar utredningen, att samerna själva vid överläggningar med utredningen visat sig tveksamma inför att lägga nomadskolans ledning i kommunernas händer. Vissa skäl, främst tillgodoseende av det samiska inflytandet, talar också enligt utredningens mening för en rent samisk skolstyrelse för varje skola. Det avgörande för utredningens förslag om kommunal ledning har emellertid varit praktiska och allmänt pedagogiska skäl.

Utredningen föreslår, som en konsekvens av att den lokala ledningen anförtros åt skolstyrelsen, att länsskolnämnderna blir mellaninstanser även för nomadskolorna.

Nomadskolinspektörstjänsten bör bibehållas. Inspektören bör som tjänsteman bli knuten samtidigt till alla de tre länsskolnämnderna i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län. Hans uppgift blir enligt förslaget att biträda dessa nämnder och deras kanslier med sakkunskap om nomadskolornas och samernas förhållanden och att vara föredragande i ärenden, som berör dessa. Han bör kallas till alla sammanträden i dessa nämnder, även till dem, vid vilka ärenden rörande nomadundervisningen icke förekommer. Även om inspektören på så sätt

får arbetsuppgifter vid tre olika länskolnämnder, förutsättes hans tjänst bli organiserad som en särskild befattning vid en av dessa och bli upptagen på dess stat, nämligen vid den i Norrbottens län, där sex av de nio nomadskolorna är belägna. Hans stationeringsort skulle efter en övergångstid bli Luleå.

Utredningen framhåller i övrigt att det vid överläggningar med nomadskollfullmäktige och nomadlärare föreslagits, att ett centralt nomadskolråd skulle skapas. Eventuellt skulle detta tilldelas beslutande befogenheter och fungera både som lokalstyrelse och mellaninstans. Utredningen avvisar dock tanken på en sådan lösning av frågan, då anordningen skulle stänga vägarna till den samverkan med övriga skolor, som kan öppnas genom andra former för nomadskolans ledning.

Av remissyttrandena framgår (s. 40—42) att skolöverstyrelsen tillstyrkt att nomadskolorna underställes de lokala skolstyrelserna samt att länskolnämnderna skall fungera som mellaninstanser även för nomadskolväsendet. Inte heller länsstyrelserna och länskolnämnderna har i huvudsak haft något att erinra mot utredningens förslag i detta hänseende. Olika företrädare för samerna, däribland Svenska samernas riksförbund har däremot önskat en annan lösning av frågan om ledningen av samernas skolväsende. Professorn i finsk-ugriska språk vid Uppsala universitet har rest bestämda invändningar mot att de kommunala myndigheterna skulle besluta rörande en språklig-nationell minoritet.

Rörande *kostnaderna* för samernas skolväsende anser nomadskolutredningen att staten även efter kommunernas övertagande av ledningen av samernas skolväsende skulle helt svara för desamma. De synpunkter som utredningen i övrigt anfört i detta sammanhang har jämte vissa remissuttalanden redovisats i propositionen på s. 42—46.

Beträffande skolöverstyrelsens *anslagsberäkningar* torde få hänvisas till s. 46 och 47 i propositionen.

Departementschefen

Departementschefen framhåller inledningsvis följande.

»Sedd som ett kvantitativt problem är den fråga, för vilken nu redogjorts, av ringa omfattning. De renskötande samerna, vars undervisningsfrågor det gäller att ta ställning till, räknar endast i runt tal 3 000 individer, och av dessa utgör skolbarnen knappt 400. Det rör sig således om en mycket liten minoritet och det säger sig självt, att omfattningen av den utredning, vars resultat nyss redovisats, är mycket litet beroende av utredningsobjektets kvantitativa sida. Med den syn som i vårt land under senare tid anlagts på samerna och med den

ställning dessa intagit, framstår troligen för de flesta svenska medborgare frågan om hur skolgången för samernas barn skall ordnas inte heller som något svårt principiellt problem. Uppfattningen att hänsyn till samernas egna önskemål bör tagas så långt praktiska omständigheter det medger torde vara allmänt omfattad bland dem som haft anledning taga befattning med frågan och delas antagligen spontant av de flesta svenskar. Inte desto mindre måste denna, liksom alla andra frågor, som rör en folkminoritets förhållanden, tillmätas stor vikt och handhavas med största omsorg, då få ting så klart visar ett folks mognad och kulturella nivå som dess förhållande till minoritetsgrupper av olika slag. Det är mig angeläget att här framhålla, att nomadskolutredningen enligt min mening på ett utmärkt sätt, initierat och vidsynt, analyserat den huvudfråga den ställts inför och anlagt många intressanta och klarläggande synpunkter på problemet. De slutsatser som dragits och den ställning i huvudfrågan som utredningen intagit synes mig på ett representativt sätt uttrycka, hur man utifrån demokratiska värderingar bör lösa den föreliggande undervisningsfrågan. Även om jag inte är beredd att i alla detaljer följa utredningen, anser jag följaktligen, att dess betänkande utgör ett bra underlag för förslag om nomadskolväsendets framtida gestaltning.»

Efter att ha berört utredningens synpunkter rörande *behovet av särskild nomadundervisning* uttalar departementschefen för egen del bl. a. följande.

»Ett konstaterande av att det bland samerna finns olika uppfattningar rörande den inriktning barnens uppfostran bör få, ställer enligt min uppfattning ett alldeles givet krav på samhället. Det bör från det allmännas sida inte resas några hinder för samerna att fritt välja mellan strävan att bevara den samiska särprägel å ena sidan och strävan till samgående med majoritetsbefolkningen å den andra. För att denna valfrihet skall bli en realitet, erfordras att föräldrarna har möjlighet att välja mellan en samiskt präglad undervisning och en skolgång i vanliga skolor. Jag vill således helt ansluta mig till utredningens starkt markerade grundinställning till samernas skolproblem, enligt vilken samhällets åtgärder bör utgå från förutsättningen att det är på samerna själva det skall få ankomma att välja vilken inriktning barnens fostran skall få. Påverkan från samhället i denna valsituation bör betraktas som utesluten och rätten att välja bör föreligga inte blott då barnet skall börja skolan utan under hela gången i den obligatoriska skolan.

Av den principiella syn på frågan, som jag härmed givit uttryck för, följer, att samhället alltjämt bör sörja för, att det finns särskilda skolor att tillgå för samernas barn. Ett tillhandahållande av sådana skolor av hög standard i förening med nu nämnd valfrihet synes nämligen vara den enda lösning, som medger allt undvikande av tvång i någon riktning. Samerna bör således ställas inför två likvärdiga utbildningsmöjligheter och själva, genom sitt intresse för den ena eller andra formen av skolgång, bestämma, vilken omfattning den särskilda undervisningen rent organisatoriskt skall ha. I utgångsläget anser jag det vara naturligt att räkna med oförändrade förhållanden i fråga om tillgång på skolor.

Skulle det efter valfrihetens införande visa sig, att behovet av nomadundervisning minskar, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om erforderliga organisatoriska förändringar och eventuell minskning av antalet nomadskolor.»

I fortsättningen ansluter sig departementschefen till utredningens förslag rörande skolpliktsbestämmelsernas utformning, samt till förslaget att inga andra villkor skall vara förknippade med rätten att gå i nomadskola än att alla som säger sig vara samer skall få utnyttja denna möjlighet.

I fråga om nomadskolans framtida organisation framhåller departementschefen, att nomadundervisningen bör anpassas till den utformning av grundskolan som blir en följd av riksdagens beslut härom. De erforderliga särskilda bestämmelserna för nomadundervisningen får utfärdas, när bestämmelserna för den obligatoriska skolan närmare utformats. De nuvarande särskilda nomadskolorna bör efter erforderlig övergångstid avse låg- och mellanstadiet.

I *högstadiefrågan* ansluter sig departementschefen icke till utredningens förslag utan förordar i stället alternativ I med bl. a. följande motivering.

»För egen del finner jag det angeläget, att det särskilda högstadium, som bör organiseras för samiska elever, utgör ett verkligt alternativ till motsvarande stadium i det reguljära skolväsendet. Från denna synpunkt finner jag den av utredningen förordade lösningen vara mindre tillfredsställande. Enligt detta förslag skulle, som utredningen själv påpekar, de lapska eleverna komma att utgöra små minoriteter bland finsk- och svensktalande kamrater i samma klasser, vilket enligt min mening skulle göra det svårare att ge högstadiundervisningen den karaktär som en för samerna speciellt ordnad undervisning bör ha. Alternativet I däremot skulle på ett helt annat sätt göra det möjligt att sätta en samisk prägel på såväl undervisning som miljö. En nära anknytning till en stor reguljär högstadieskola, sådan som t. ex. den som planeras i Gällivare, skulle också förhindra en icke önskvärd isolering och ge kontakter med majoritetsbefolkningen samt goda möjligheter att också inrikta skolgången mot andra yrken än de för samerna traditionella. I likhet med flertalet remissmyndigheter anser jag mig böra förordad, att högstadiefrågan i princip löses i enlighet med utredningens alternativ I.

En förutsättning för den här förordade lösningen är givetvis, att den av skolöverstyrelsen gjorda bedömningen av elevunderlaget visar sig i stort sett vara riktig. Om detta skulle sjunka under den nivå, som motiverar inrättandet av särskilda klasser i varje årskurs, bör en övergång till den enklare utformning av högstadiet övervägas, som utredningen föreslagit enligt sitt alternativ II.

Det torde i detta sammanhang vara för tidigt att slutligt bestämma var högstadiet skall förläggas. Starka skäl synes emellertid tala för att Gällivare bör bli förläggningsort.

Frågan om förläggningsort, behovet av skollokaler, lämplig samordning med förläggningsortens skolväsen samt undervisningens närmare utformning på högstadiet är frågor, som det torde få ankomma på skolöverstyrelsen att ytterligare

överväga. Erforderliga förslag i dessa avseenden bör framläggas av överstyrelsen i samband med anslagsäskandena för budgetåret 1963/64.»

Departementschefen tillstyrker förslaget om lästidens förlängning till 39 veckor samt har inga erinringar mot vad utredningen föreslagit i fråga om undervisningens innehåll och utformning. Särskild yrkesförberedande linje för renskötsel bör således anordnas på högstadiet. Departementschefen betonar i sammanhanget vikten av att eleverna på det samiska högstadiet beredes full frihet att välja mellan olika yrkesförberedande linjer.

I enlighet med vad som föreslagits för grundskolan bör veckotimtalet i princip begränsas till 35, dock med vissa möjligheter att jämka uppåt, därest så skulle visa sig erforderligt.

Beträffande lärarna vid nomadskolorna förordar departementschefen att de nuvarande benämningarna ersättes med dem som föreslagits beträffande grundskolan. I och med att lästiden förlänges, så att denna och lärarnas tjänstgöringskyldighet blir av samma längd, bör lärarnas skyldighet att fullgöra åligganden utöver dem som åvilar motsvarande lärare inom det obligatoriska skolväsendet bortfalla. Departementschefen förordar vidare, att en lärarkurs i lapska språket skall få anordnas och har härför beräknat ett belopp av 40 000 kr.

I frågan om nomadskolans *ledning och administration* har departementschefen icke anslutit sig till nomadskolutredningens förslag utan förordat en fortsatt central ledning genom skolöverstyrelsen och nomadskolinspektören. Departementschefen anför härom bl. a. följande.

»Vid överväganden av utredningens förslag i denna del har jag funnit, att åtskilliga och övervägande skäl kan anföras mot den av utredningen föreslagna lösningen. Till dessa hör först och främst att handhavandet av undervisningsfrågorna för en folkgrupp, vilken är i så utpräglad minoritetsställning som samerna, av lokala organ, i vilka minoriteten saknar allt inflytande och inte heller lämpligen kan beredas sådant, är ägnat att inge stora principiella betänkligheter. Även av praktiska skäl finns det anledning att ifrågasätta den av utredningen föreslagna anordningen. Nomadskolornas hela elevantal tillsammans är inte större än elevantalet i en medelstor centralskola. En splittring av ledningen av en sådan liten och homogen enhet på flera kommuner skulle enligt min mening med hänsyn till nomadskolans syfte medföra väsentligt större nackdelar än fördelar.

Till svårigheterna vid en ledning genom den kommunala skolstyrelsen hör också, som jag nyss antydde, det enligt min mening närmast olösbara problemet att finna former för ett verkligt samiskt inflytande på nomadskolornas ledning. Detta inflytande synes däremot i den nuvarande nomadskolfullmäktiginstitutionen — vars bibehållande jag förordar — fungera väl.

I fråga om de ekonomiska relationerna mellan staten och kommun, där nomadskola är belägen, har utredningen föreslagit, att alla kostnader skulle bestridas av statsmedel, under det att kommunerna skulle svara för den ekonomiska förvaltningen. Utredningen har inte närmare angivit, i vilka former denna ekono-

miska förvaltning skulle försiggå. Statskontoret har rest invändningar mot utredningens förslag i denna del och ansett, att det kan ifrågasättas, om ekonomisk förvaltning och ekonomiska åtaganden kan få åvila skolkommunen samtidigt som samtliga kostnader åvilar statsverket. Skall staten gälda alla kostnader, kan enligt ämbetsverkets mening svårligen ärenden av ekonomisk natur handläggas av kommunerna.

Till dessa olika invändningar mot utredningens förslag rörande den lokala ledningen kommer slutligen att olika företrädare för samerna inte ansett det tillfredsställande, att nomadskolorna inordnas under den kommunala skolstyrelsen. Från detta håll har framförts önskemål om en rent samisk ledning av skolväsendet. Svenska samernas riksförbund har således föreslagit, att en särskild skolstyrelse, bestående av representanter för samerna, skulle inrättas för varje nomadskola.

För egen del har jag vid en bedömning av de olika synpunkter och förslag, som framförts i frågan, funnit att starka skäl talar mot en lokal ledning av nomadskolorna genom den kommunala skolstyrelsen. Då några påtagliga fördelar inte kunnat påvisas med en dylik anordning, bör andra former för den lokala ledningen väljas. Inrättande av särskilda samiska skolstyrelser, såsom vid remissbehandlingen i något fall förordats, förefaller mig inte vara ett realistiskt förslag. I detta läge har jag ansett mig böra taga fasta på det av utredningen betonade förhållandet, att det i och för sig inte givits anledning till kritik mot det nuvarande systemet med en central ledning av nomadskolväsendet genom skolöverstyrelsen och nomadskolininspektören. Med hänsyn till nomadskolväsendets ringa omfattning och vikten av att det ledes sakkunnigt och enhetligt, synes denna anordning från praktiska och effektivitetssynpunkter vara den mest naturliga och lämpliga. För att ernå en förenklad handläggning av vissa detaljärenden förordar jag emellertid, att i samband med utfärdandet av nya bestämmelser för nomadskolorna tillsynsmännen vid de olika skolorna erhåller vidgade befogenheter.»

Departementschefens i det föregående återgivna uppfattning rörande nomadskolväsendets ledning avser närmast låg- och mellanstadiet. Beträffande det särskilda högstadiet torde enligt departementschefens uppfattning en nära samverkan med det kommunala skolväsendet bli erforderlig.

Enligt departementschefens uppfattning bör nomadskolorna ej inordnas under länskolnämnderna men nämnderna bör, i första hand genom skolinspektörerna, ges en ställning av stödjande och rådgivande organ för nomadskolorna.

Departementschefen anser, att det bör tagas under övervägande om inte befattningen som nomadskolininspektör bör indragas, när den nuvarande innehavaren avgår från tjänsten. Behovet av expertis bör därefter tillgodoses genom att en konsulent för nomadskolfrågor knytes till skolöverstyrelsen. Departementschefen tillstyrker, att nomadskolininspektörens stationeringsort ändras.

Medelsförvaltningen för nomadskolväsendet bör enligt departementschefens uppfattning flyttas över från länsstyrelserna till skolöverstyrelsen.

Genomförandet av den ändrade organisationen av nomadskolväsendet bör enligt förslaget ske under samma period som den nioåriga skolan i övrigt genomföres. De nya skolpliktsbestämmelserna med valfrihet mellan nomadskola och reguljär skola bör i princip träda i kraft redan fr. o. m. läsåret 1962/63. Den särskilda högstadieundervisningen bör påbörjas läsåret 1964/65. Departementschefen har i detta sammanhang berört vissa problem om övergången till de nya skolförhållandena. Redogörelse härför återfinnes å s. 58—60 i propositionen.

I sin medelsberäkning för nomadskolorna har departementschefen räknat med en ökning av avlöningsanslaget med 90 000 kr. Omkostnadsanslaget föreslås ökat med 89 000 kr., under det att anslaget till fortsättningskolundervisning för nomadbarn föreslås bli uppfört med oförändrat belopp. Av departementschefens redogörelse för anslagsberäkningen framgår att densamma innefattar ökade kostnader för den förlängda lästiden, för testning av utvecklingsstörda barn, för fritidsverksamhet, för särskild hjälpundervisning och särskild specialundervisning under sammanlagt 20 veckotimmar samt för anordnande av lärarkurs i lapska språket i Uppsala.

Utskottet

Utskottet vill för sin del i likhet med departementschefen understryka vikten av att de frågor, som rör den samiska folkminoriteten, handhaves med den största omsorg. Den föreliggande undervisningsfrågan bör med denna utgångspunkt framför allt lösas med hänsyn tagen till samernas egna önskemål, så långt detta är praktiskt möjligt. Tillgodoseendet av samernas undervisningsbehov efter dessa riktlinjer kan också anses vara ett uttryck för uppskattning av samernas kultur, som även ur nationell synpunkt är att betrakta som en tillgång.

Av den föreliggande propositionen angående nomadskolväsendets organisation framgår, att väsentliga motiv talar för att samerna även i fortsättningen skall ha möjligheter att bereda sina barn undervisning i särskilda skolor. Dessa motiv hänför sig i första hand till psykologiska och pedagogiska principer. De barn, som kommer till nomadskolan, saknar ofta kunskaper i svenska, och undervisningen måste således anpassas efter detta förhållande.

Undervisning i särskilda skolor är därtill av stor betydelse för samernas möjligheter att hävda sin kulturella och nationella särart. Utredningen har visat, att samernas strävanden i dessa hänseenden ej är enhetlig. Det finns på många håll en bestämd önskan att slå vakt omkring det speciellt samiska, men det finns också samer, som i första hand eftersträvar ett samgående med majoritetsbefolkningen.

Med utgångspunkt från den således föreliggande situationen har det nu framlagda förslaget utformats på sådant sätt, att samerna alltjämt skall beredas tillfälle till undervisning i särskilt för dem anordnade skolor, dock med full frihet för dem att alternativt fullgöra skolplikten i vanliga kommunala skolor.

Utskottet finner för sin del, att de av departementschefen sålunda förordade allmänna riktlinjerna för lösning av samernas skolfråga är från principiell synpunkt riktiga. Genom den föreslagna valfriheten beredes samerna möjlighet att själva bestämma, vilken inriktning barnens fostran skall få.

Till de mera svårbedömbara problemen i föreliggande utredningssammanhang hör frågan, hur det samiska högstadiet skall organiseras. Departementschefen har för sin del förordat ett gemensamt samiskt högstadium, vid vilket förutsättningar skulle kunna skapas för anordnande av särskilda klasser för sameeleverna. Även utskottet finner, att denna lösning är den som på bästa möjliga sätt tillgodoser samernas egna önskemål och behov. Utskottet utgår därvid från att undervisningen på detta högstadium i enlighet med den av departementschefen angivna tidsplanen skall kunna påbörjas läsåret 1964/65. Med hänsyn bl. a. till att det samiska högstadiet i början endast kommer att omfatta ett mycket begränsat antal elever finner utskottet sig icke böra biträda yrkandet i motionen II: 695 om anordnande av högstadieundervisning på två olika platser i enlighet med nomadskolutredningens förslag.

I fråga om nomadundervisningens ledning och administration hade nomadskolutredningen föreslagit, att de kommunala skolstyrelserna och länskolnämnderna skulle få i huvudsak samma ställning i förhållande till nomadskolorna som till de skolor, för vilka de för närvarande är huvudmän. Gentemot denna lösning har departementschefen enligt utskottets mening anfört vägande skäl. Utskottet finner särskilt avseende böra fästas vid, att samernas företrädare, i första hand Svenska samernas riksförbund, icke önskat en sådan lösning. Då icke heller särskilda samiska skolstyrelser synes vara en lämplig anordning, vill utskottet i likhet med departementschefen förorda, att skolöverstyrelsen och nomadskolinspektören även i fortsättningen svarar för nomadskolväsendets ledning. I motionen II: 695 har gentemot denna lösning invänts, att det av praktiska skäl samt med hänsyn till behovet av omedelbar kontakt med kommunernas skolväsende skulle vara till fördel, om kommunerna svarade även för nomadskolorna. Då emellertid departementschefen förordat, att nomadskolornas tillsynsmän skulle få ökade befogenheter och länskolnämnderna i förhållande till nomadskolorna skulle få en ställning som stödjande och rådgivande organ, främst i pedagogiskt hänseende, finner utskottet, de i motionen påtalade olägenheterna icke vara av sådan betydelse, att de bör föranleda en ändring av departementschefens förslag. Utskottet avstyrker således bifall till motionen.

Då vad departementschefen i övrigt i förevarande proposition anfört och förordat icke givit utskottet anledning till erinran eller särskilt uttalande, får utskottet hemställa,

I. att motionen II: 695, i vad den avser nomadskolväsendets ledning, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;

II. att motionen II: 695, i vad den avser särskild högstadieundervisning, icke må av riksdagen bifallas;

III. att riksdagen må

a) godkänna av departementschefen förordade grunder för nomadskolväsendets organisation;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen angivna riktlinjer fatta de beslut och vidtaga de åtgärder, som fordras för genomförandet av den förordade omorganisationen av nomadskolväsendet;

c) godkänna följande avlöningsstat för nomadskolorna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1962/63:

A v l ö n i n g s s t a t

Utgifter

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	505 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	11 000
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	705 000
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	262 000
5. Kompensation för höjda folkpensionsavgifter, <i>förslagsvis</i>	24 000
	Summa kr. 1 507 000

Särskilda uppbördsmedel

Ersättning från byggnadsstyrelsens delfond av statens allmänna fastighetsfond	17 000
	Nettoutgift kr. 1 490 000

d) till *Nomadskolor: Avlöningar* för budgetåret 1962/63 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 490 000 kr.;

e) till *Nomadskolor: Omkostnader* för budgetåret 1962/63 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 696 000 kr.;

f) till *Nomadskolor: Fortsättningsskolundervisning för nomad barn* för budgetåret 1962/63 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 81 000 kr.

Stockholm den 18 maj 1962

På statsutskottets vägnar:

ERNST V. STAXÅNG

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herr Einar Persson, fröken Andersson, herrar Birger Andersson, Ivar Johansson, Axel Johannes Andersson, Ragnar Bergh, Per Jacobsson, Rikard Svensson, Bengtson, fru Wallentheim, herrar Mårtensson, Bertil Petersson, Bengt Gustafsson, Källqvist och Manne Olsson; samt

från a n d r a kammaren: herrar Staxäng, Karlsson i Olofström, Almgren, fröken Elmén, herr Nilsson i Göingegården, fröken Olsson, herrar Arvidson, Lassinantti, Larsson i Hedenäset, Gustafsson i Uddevalla, Andersson i Knäred, Blomkvist, Berg och Nelander.

Reservationer

1) av herrar *Ivar Johansson, Axel Johannes Andersson, Per Jacobsson, Bengtson, Källqvist, Staxäng, Nilsson* i Göingegården, *Larsson* i Hedenäset, *Andersson* i Knäred och *Nelander*, vilka ansett att utskottet bort tillstyrka bifall till motionen II: 695 i vad avser nomadskolväsendets ledning och att därför

dels det stycke i utskottets yttrande på s. 14, som börjar med »I fråga om» och slutar med »till motionen», bort ha följande lydelse:

»I vad avser nomadskolväsendets ledning har departementschefen förordat i huvudsak oförändrade förhållanden, vilket innebär att skolorna alltjämt skulle sortera direkt under nomadskolinspektören och skolöverstyrelsen. I likhet med vad som anförts i motionen II: 695 finner utskottet att väsentliga praktiska skäl talar emot en sådan lösning. De avsevärda avstånden mellan de olika nomadskolorna och den beslutande myndigheten i Stockholm kommer att medföra avsevärda olägenheter för skolornas verksamhet. Härtill kommer, att den av departementschefen föreslagna lösningen medför att samerna i fråga om skolväsendet isoleras från kommunernas övriga invånare. De kommer således att bl. a. gå miste om möjligheten att genom kommunala organ öva inflytande på sitt skolväsende. Liksom motionären finner därför utskottet, att nomadskolorna på sätt som föreslagits av nomadskolutredningen bör inordnas under de kommunala skolstyrelserna samt länskolnämnderna. Utskottet tillstyrker således i detta avseende bifall till motionen II: 695.»

dels ock utskottets hemställan under I. samt III. a) och b) bort ha följande lydelse:

»I. att riksdagen må, med bifall till motionen II: 695 i vad den avser nomadskolväsendets ledning, besluta, att i enlighet med nomadskolutredningens förslag de särskilda nomadskolorna underställes vederbörande kommuns skolstyrelse och i regionalt hänseende respektive länskolnämnd;

III. att riksdagen må

a) godkänna av departementschefen förordade grunder för nomadskolväsendets organisation med den ändring, som innefattas i moment I;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med av utskottet angivna riktlinjer fatta de beslut och vidtaga de åtgärder, som fordras för genomförandet av den förordade omorganisationen av nomadskolväsendet;»

2) av herr *Lassinantti*.